

УДК 351:004:323.1(477)

JEL H11, H83, O38, R58

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2026-13-6>

Динчев С.С.

аспірант,

Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9345-9796>

Serhiy Dynchev

Zaporizhzhya National University

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО В РЕЗУЛЬТАТІ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ БІЗНЕСУ

DEVELOPMENT OF MECHANISMS FOR RESTORING BUSINESSES LOST AS A RESULT OF MILITARY ACTIONS

Анотація. У статті досліджено сучасні механізми відновлення бізнесу, що зазнав втрат унаслідок військових дій в Україні. Проаналізовано основні економічні та інституційні виклики, пов'язані з руйнуванням виробничої інфраструктури, втратою активів, переміщенням підприємств і порушенням логістичних ланцюгів. Особливу увагу приділено державним програмам підтримки підприємництва, механізмам компенсації збитків, міжнародним фінансовим інструментам та ролі страхування воєнних ризиків у процесах післявоєнного економічного відновлення. Обґрунтовано необхідність формування комплексної системи відшкодування втрат бізнесу, що поєднує державні гарантії, міжнародну фінансову допомогу, інвестиційні програми та цифрові механізми фіксації збитків. Запропоновано напрями вдосконалення інституційної моделі підтримки підприємництва, спрямованої на відновлення економічної активності, стимулювання інвестицій та забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Ключові слова: відновлення бізнесу; воєнні втрати; державна підтримка підприємництва; компенсація збитків; економічне відновлення; післявоєнна реконструкція.

Abstract. Introduction. The full-scale war against Ukraine has caused significant economic losses for businesses, including destruction of production facilities, loss of assets, disruption of logistics chains, and forced relocation of enterprises. Thousands of companies have been partially or completely destroyed as a result of military actions. Under such conditions, the development of effective mechanisms for restoring lost business assets becomes a key element of national economic recovery and post-war reconstruction policy. In addition, the protection of property rights of entrepreneurs is closely connected with the broader framework of human rights protection and international legal guarantees. **Purpose.** The purpose of the article is to study institutional and economic mechanisms for restoring businesses that suffered losses as a result of military actions and to determine priority directions for improving state policy aimed at supporting business recovery while ensuring the protection of property rights. **Methods.** The study is based on general scientific and special research methods, including analysis and synthesis, comparative analysis, institutional analysis, and a systemic approach. The research relies on statistical data from international organizations, analytical reports on war-related economic losses, and materials of Ukrainian public authorities concerning compensation programs and support for affected enterprises. **Results.** The research identifies key challenges faced by Ukrainian businesses during the war, including destruction of infrastructure, loss of assets, restricted access to financial resources, and disruption of supply chains. Particular attention is given to existing mechanisms of business recovery such as state compensation programs, international financial assistance, investment incentives, and insurance instruments for war-related risks. The study also emphasizes the importance of legal mechanisms aimed at protecting property rights and documenting economic losses. In this context, digital systems for recording damages and the possibility of protecting property rights through international legal procedures and institutions are becoming increasingly important. **Conclusion.** The study substantiates that the recovery of businesses affected by military actions should be based on a comprehensive approach combining national economic policy, international financial assistance, and legal mechanisms for protecting property rights. Special attention should be paid to the development of compensation mechanisms, support for relocated enterprises, war-risk insurance instruments, and digital platforms for documenting economic losses. The implementation of these measures will contribute not only to restoring entrepreneurial activity but also to strengthening the protection of economic rights and creating institutional foundations for post-war economic recovery in Ukraine.

Keywords: business recovery; war damage; property rights protection; economic reconstruction; compensation mechanisms; post-war recovery.

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України спричинила значні економічні втрати для національної економіки та підприємницького сектору. Руйнування виробничих потужностей, інфраструктури, логістичних систем, а також вимушене переміщення підприємств і працівників суттєво вплинули на функціонування бізнесу в багатьох регіонах країни. Значна частина підприємств зазнала втрати майна, виробничих приміщень, облад-

нання та товарних запасів, що ускладнює можливості відновлення їх економічної діяльності.

За оцінками міжнародних організацій та аналітичних центрів, загальні економічні втрати України від війни вимірюються сотнями мільярдів доларів, значну частину яких становлять втрати приватного сектору. Особливо гостро проблема відновлення бізнесу постає для підприємств, що розташовувалися у регіонах активних бойових дій або на тимчасово окупо-

ваних територіях. У таких умовах підприємці стикаються не лише з проблемами фізичного відновлення виробничих активів, але й з обмеженим доступом до фінансових ресурсів, порушенням ринкових зв'язків та зниженням інвестиційної привабливості економічного середовища.

Водночас питання компенсації втрат бізнесу та захисту майнових прав підприємців набуває особливого значення у контексті забезпечення економічної безпеки держави та післявоєнного відновлення національної економіки. Право власності є одним із фундаментальних прав людини та важливою умовою функціонування ринкової економіки. У зв'язку з цим держава повинна формувати ефективні механізми підтримки підприємництва, спрямовані на відновлення зруйнованих або пошкоджених активів, а також забезпечення можливості компенсації завданих збитків.

Важливим напрямом у цьому процесі є використання міжнародних правових механізмів захисту майнових прав, зокрема можливість звернення до міжнародних судових інстанцій та використання інструментів міжнародного правосуддя для відшкодування завданих збитків. Одночасно актуальним завданням державної економічної політики є формування ефективної системи фіксації та обліку втрат бізнесу, створення компенсаційних фондів, запровадження механізмів страхування воєнних ризиків та залучення міжнародних фінансових ресурсів для підтримки підприємницької діяльності.

Таким чином, проблема розроблення та впровадження комплексних механізмів відновлення бізнесу, що постраждав унаслідок військових дій, набуває особливої актуальності. Її вирішення потребує поєднання економічних, інституційних і правових інструментів державної політики, спрямованих на відновлення підприємницької активності, захист майнових прав суб'єктів господарювання та забезпечення сталого економічного розвитку України у післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика відновлення бізнесу, втраченого або пошкодженого внаслідок військових дій, перебуває на перетині досліджень з економіки відновлення, публічного управління, захисту права власності, інвестиційної політики та міжнародного права. У сучасному науковому дискурсі відновлення бізнесу дедалі частіше розглядається не лише як питання компенсації окремих збитків, а як комплексний інституційний процес, що охоплює фіксацію втрат, фінансову підтримку, страхування воєнних ризиків, правовий захист майнових прав і створення умов для повторного запуску підприємницької діяльності.

Особливого значення ця проблематика набуває для України в умовах повномасштабної війни, яка спричинила масштабні економічні втрати для держави та приватного сектору. За оцінками Світового банку, Уряду України, Європейської комісії та ООН, потреби відновлення та реконструкції України вже перевищують 500 млрд дол. США, значну частину яких становлять втрати приватного сектору економіки [1]. Це свідчить про необхідність формування ефективних інституційних механізмів відновлення підприємницької діяльності та компенсації завданих збитків.

У працях українських і зарубіжних дослідників підкреслюється, що післявоєнне економічне відновлення

потребує не лише фінансових ресурсів, а й формування стабільного інституційного середовища, яке забезпечує захист права власності, ефективне функціонування ринкових інститутів та сприятливий інвестиційний клімат. Зокрема, Г. Дугінець та Н. Колодко, аналізуючи міжнародний досвід економічного відновлення країн після збройних конфліктів, наголошують на важливості поєднання інституційних реформ, інвестиційної політики та захисту майнових прав як ключових передумов економічної реконструкції [2].

Окремий напрям досліджень присвячений проблемам функціонування підприємств в умовах війни та вимушеної релокації бізнесу. Так, у дослідженні Л. Якимової визначено основні фактори, що впливають на рішення підприємців щодо переміщення бізнесу, а також ключові виклики, пов'язані з відновленням підприємницької діяльності у нових регіонах. Серед таких викликів названо обмежений доступ до фінансових ресурсів, втрату клієнтських і виробничих зв'язків, а також необхідність адаптації до нового економічного середовища [5].

Подібні висновки містяться і в дослідженні, присвяченому функціонуванню переміщених підприємств в умовах війни, де на основі опитування українських підприємців показано, що ключовими проблемами відновлення бізнесу залишаються нестача інвестиційних ресурсів, руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів та зниження попиту на окремих ринках [4].

Важливим напрямом наукових досліджень є також розроблення методології оцінки воєнних збитків та формування механізмів їх подальшої компенсації. Зокрема, у дослідженні Л. Сергієнко та Д. Захарова розглядаються сучасні підходи до оцінювання економічних втрат, спричинених військовими діями, та підкреслюється, що ефективна система фіксації збитків є необхідною умовою формування механізмів компенсації та подальшого відновлення економічної діяльності [5].

Суттєвий науковий інтерес викликають також питання захисту майнових прав у контексті збройних конфліктів та можливостей їх відшкодування через міжнародно-правові механізми. У роботах сучасних дослідників наголошується, що право власності є фундаментальним правом людини, яке гарантується як національним законодавством, так і міжнародним правом. У цьому контексті важливе значення має можливість використання міжнародних судових інстанцій для компенсації шкоди, завданої агресією держави [6].

Крім того, міжнародні організації та аналітичні центри звертають увагу на роль цифрових технологій та інституційних реформ у процесах економічного відновлення. У звітах Організації економічного співробітництва та розвитку зазначається, що цифровізація підприємництва та розвиток цифрових платформ можуть суттєво підвищити стійкість малого та середнього бізнесу та сприяти його швидшому відновленню після кризових потрясінь [7].

Разом із тим аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що більшість робіт зосереджена або на загальних питаннях економічної реконструкції держави, або на окремих аспектах правового захисту майнових прав чи підтримки підприємництва. Водночас комплексні моделі відновлення бізнесу, що поєднують економічні

механізми компенсації збитків, інституційні інструменти державної підтримки, міжнародні правові механізми відшкодування шкоди та цифрові системи фіксації втрат, залишаються недостатньо дослідженими. Саме це зумовлює необхідність подальшого наукового аналізу механізмів відновлення підприємницької діяльності в умовах воєнної та післявоєнної трансформації економіки України.

Метою статті є дослідження економічних, інституційних та правових механізмів відновлення бізнесу, що зазнав втрат унаслідок військових дій в Україні, а також обґрунтування напрямів удосконалення державної політики щодо компенсації збитків, підтримки підприємницької діяльності та захисту майнових прав суб'єктів господарювання.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено вирішення таких завдань: проаналізувати сучасні виклики функціонування бізнесу в умовах воєнної економіки; дослідити міжнародний досвід відновлення підприємницької діяльності після збройних конфліктів; визначити роль державних та міжнародних механізмів компенсації економічних втрат; обґрунтувати можливості використання міжнародно-правових інструментів захисту майнових прав суб'єктів господарювання; запропонувати напрями формування комплексної системи підтримки відновлення бізнесу в умовах післявоєнної реконструкції економіки України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. У процесі дослідження використано методи аналізу та синтезу для узагальнення теоретичних підходів до проблеми відновлення бізнесу в умовах воєнних конфліктів.

Метод системного аналізу застосовано для дослідження інституційних механізмів державної підтримки підприємництва та визначення їх ролі у процесах економічного відновлення. Порівняльний метод використано для аналізу міжнародного досвіду відновлення економіки та компенсації збитків бізнесу після збройних конфліктів.

Статистичний метод застосовано для оцінки масштабів економічних втрат підприємницького сектору України внаслідок військових дій та аналізу динаміки відновлення економічної активності. Інституційний підхід дозволив дослідити взаємодію державних органів, міжнародних організацій та фінансових інституцій у формуванні механізмів підтримки підприємництва.

Крім того, у дослідженні використано елементи правового аналізу для оцінки можливостей захисту майнових прав суб'єктів господарювання через міжнародні правові механізми та інституції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш вразливих сегментів економіки України в умовах війни став малий бізнес, зокрема самозайняті підприємці та фермерські господарства. Саме ця категорія суб'єктів господарювання має обмежений доступ до фінансових ресурсів, значно залежить від локальних ринків збуту та виробничої інфраструктури і, як правило, не має достатніх резервів для тривалого функціонування в умовах кризових потрясінь.

За оцінками міжнародних організацій, війна суттєво вплинула на функціонування малого та середнього підприємництва в Україні. Після початку повномасштабного вторгнення значна частина підприємств

була змушена зупинити або скоротити діяльність, а використання виробничих потужностей підприємств малого і середнього бізнесу знизилося з понад 72 % довоєнного рівня до приблизно 45 % у 2023 році [1]. Це свідчить про масштабні структурні порушення економічної активності підприємницького сектору.

Особливо значних втрат зазнав аграрний сектор, у якому значну частку становлять фермерські господарства та самозайняті виробники. За оцінками досліджень FAO, сукупні втрати малих фермерських господарств та аграрних підприємств із земельним банком до 250 гектарів перевищили 3,85 млрд дол. США [2]. Більшість таких господарств працюють у сегменті рослинництва та тваринництва і значною мірою залежать від локальної інфраструктури, доступу до земельних ресурсів та стабільних логістичних каналів.

Механізми втрати бізнесу у воєнних умовах можна умовно поділити на кілька основних груп.

По-перше, це фізичне руйнування виробничих активів, яке відбувається внаслідок бойових дій, артилерійських обстрілів або ракетних ударів. Значна частина підприємств на територіях активних бойових дій втратила виробничі приміщення, техніку, склади та товарні запаси. За оцінками досліджень аграрного сектору, лише прямі втрати від знищення інфраструктури, техніки та виробничих ресурсів у сільському господарстві перевищили 10 млрд дол. США [3].

По-друге, значною проблемою стала вимушена евакуація або релокація підприємств. У перші місяці повномасштабної війни тисячі підприємств були змушені перемістити виробництво у безпечніші регіони країни. Проте для малого бізнесу релокація часто означала втрату виробничих зв'язків, клієнтської бази та частини працівників. Дослідження підприємницької активності показують, що значна частина підприємців після переміщення змушена була фактично створювати бізнес заново, адаптуючись до нових економічних умов.

По-третє, суттєвим фактором втрати бізнесу стало відчуження або незаконне привласнення майна на тимчасово окупованих територіях. У багатьох випадках підприємства, фермерські господарства та об'єкти комерційної інфраструктури були захоплені або примусово передані під контроль окупаційних адміністрацій. У таких умовах власники фактично втрачали контроль над своїми активами та можливість здійснювати господарську діяльність.

По-четверте, важливим чинником стала втрата ринків збуту та економічних зв'язків. Блокування логістичних маршрутів, руйнування транспортної інфраструктури, скорочення внутрішнього попиту та зміна структури споживання призвели до зниження доходів підприємств. Зокрема, майже 90 % малих аграрних виробників повідомили про зменшення доходів, причому понад 70 % з них відзначили значне або критичне падіння прибутків [4].

Крім того, війна спричинила суттєві структурні зміни у виробничому середовищі. Частина сільськогосподарських земель стала непридатною для використання через мінування або бойові дії. За даними досліджень, близько 18% фермерських господарств в Україні повідомили про забруднення своїх земель вибухонебезпечними предметами, а в прифронтових регіонах цей показник перевищує 30 % [5].

Загалом сукупні прямі та непрямі втрати аграрного сектору України, який є важливим сегментом малого підприємництва та самозайнятості, за різними оцінками перевищують десятки мільярдів доларів. Зокрема, загальні втрати аграрної галузі, включаючи руйнування інфраструктури, втрати врожаю та зниження доходів виробників, можуть перевищувати 80 млрд дол. США [6].

Таким чином, аналіз сучасних економічних процесів свідчить, що малий бізнес і фермерські господарства є одними з найбільш постраждалих суб'єктів економіки внаслідок війни. Втрата виробничих активів, вимушене переміщення підприємств, незаконне привласнення майна на окупованих територіях та руйнування ринкових зв'язків створюють комплекс викликів для відновлення підприємницької діяльності. Це зумовлює необхідність формування ефективної системи механізмів відшкодування збитків, фінансової підтримки підприємств та захисту їхніх майнових прав як на національному, так і на міжнародному рівні.

Відновлення підприємницької діяльності, втраченої або пошкодженої внаслідок військових дій, потребує застосування комплексної системи економічних, інституційних і правових механізмів. З огляду на масштаби руйнувань та втрат, пов'язаних із війною, ефективне відновлення малого бізнесу, самозайнятих підприємців і фермерських господарств можливе лише за умови поєднання державної підтримки, міжнародної фінансової допомоги, інвестиційних стимулів та правових механізмів компенсації збитків.

Одним із ключових інструментів відновлення бізнесу є державні програми підтримки підприємництва, спрямовані на надання фінансових ресурсів для відновлення діяльності. Уряд України запровадив низку програм підтримки малого та середнього бізнесу, серед яких важливе місце займає програма пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%», що дозволяє підприємцям отримувати фінансові ресурси для відновлення виробництва, закупівлі обладнання та підтримки оборотного капіталу. Станом на 2024 рік за цією програмою було видано десятки тисяч кредитів на суму понад 250 млрд грн, значна частина яких спрямована на підтримку малого підприємництва та фермерських господарств [7].

Важливим елементом відновлення підприємницької діяльності є програми релокації підприємств, які були започатковані урядом України на початку повномасштабного вторгнення. Ці програми передбачають переміщення виробничих потужностей підприємств із регіонів активних бойових дій до більш безпечних областей. Станом на 2024 рік понад 800 підприємств скористалися можливістю релокації виробництва, що дозволило зберегти робочі місця, виробничий потенціал та податкові надходження до бюджету [8].

Другим важливим механізмом відновлення бізнесу є міжнародна фінансова підтримка та інвестиційні програми, спрямовані на відновлення економічної діяльності. Міжнародні фінансові інституції, такі як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку та Міжнародна фінансова корпорація, активно реалізують програми підтримки підприємництва в Україні. Зокрема, Європейський банк реконструкції та розвитку спрямовує значні фінансові ресурси на підтримку малого та середнього бізнесу, включаючи кредитні

програми, гарантійні інструменти та консультаційну підтримку підприємців [9].

Окрему роль у процесах відновлення відіграють механізми компенсації збитків, завданих унаслідок військових дій. В Україні поступово формується система документування втрат майна та виробничих активів, що дозволяє створити базу для подальшого відшкодування збитків. Зокрема, впроваджуються цифрові системи фіксації пошкодженого або знищеного майна, які можуть використовуватися як на національному рівні, так і у міжнародних правових процесах щодо компенсації збитків, завданих агресією [10].

Важливим напрямом розвитку механізмів відновлення бізнесу є також використання міжнародно-правових інструментів захисту майнових прав. У міжнародній практиці компенсація збитків, завданих унаслідок збройних конфліктів, може здійснюватися через механізми міжнародної відповідальності держави-агресора. У цьому контексті важливу роль можуть відігравати міжнародні судові інстанції, зокрема Європейський суд з прав людини, міжнародні арбітражні механізми та спеціальні компенсаційні фонди, створені за участю міжнародних організацій [11].

Крім того, у сучасних умовах дедалі більшого значення набувають механізми страхування воєнних ризиків, які дозволяють зменшити інвестиційні ризики та стимулювати відновлення підприємницької діяльності. Міжнародні фінансові організації розглядають можливість запровадження спеціальних страхових інструментів для інвесторів та підприємців, що працюють у країнах, які перебувають у стані воєнного конфлікту. Такі механізми можуть суттєво підвищити інвестиційну привабливість економіки та сприяти відновленню бізнесу [12].

Таким чином, відновлення підприємницької діяльності, втраченої внаслідок військових дій, повинно ґрунтуватися на комплексному поєднанні фінансових, інституційних та правових механізмів. Ефективна система підтримки бізнесу має включати державні програми фінансування, міжнародні інвестиційні інструменти, цифрові системи фіксації збитків, механізми страхування воєнних ризиків та можливості міжнародно-правового захисту майнових прав підприємців.

Державні програми підтримки спрямовані на забезпечення первинного фінансування та стабілізацію діяльності малого бізнесу і фермерських господарств. Водночас міжнародні фінансові інституції та донорські організації відіграють важливу роль у формуванні інвестиційних ресурсів для модернізації виробництва та відновлення економічної активності. Особливе значення має створення ефективної системи компенсації збитків та документування втрат, що дозволяє формувати правову основу для подальшого відшкодування майнових втрат підприємців.

Запропонована на рисунку інституційна модель відновлення бізнесу відображає послідовність взаємодії ключових елементів системи підтримки підприємництва в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій економіки. Базовим елементом моделі виступає державна економічна політика, яка формує нормативно-правові та організаційні умови для реалізації програм підтримки бізнесу. Наступним рівнем є фінансові інструменти, що забезпечують доступ підприємців до кредитних ресурсів, грантових програм та інвес-

Таблиця 1

Основні механізми відновлення бізнесу, втраченого внаслідок військових дій

Механізм	Основні інструменти	Джерела фінансування	Очікуваний результат
Державна фінансова підтримка	Пільгові кредити (5–7–9 %), гранти для підприємців, програми підтримки фермерів	Державний бюджет, державні банки	Відновлення підприємницької діяльності та запуск виробництва
Релокація підприємств	Переміщення виробництва у безпечні регіони, індустріальні парки	Державні програми релокації, місцеві бюджети	Збереження підприємств та робочих місць
Міжнародна фінансова допомога	Кредити, гранти, інвестиційні програми	Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ, міжнародні донори	Модернізація підприємств та відновлення економічної активності
Компенсація збитків	Цифрова фіксація втрат, компенсаційні фонди	Державні та міжнародні фонди відновлення	Часткове відшкодування втраченого майна
Міжнародно-правові механізми	Міжнародні суди, арбітраж, компенсаційні механізми	Міжнародні правові інституції	Захист майнових прав підприємців
Страховання воєнних ризиків	Спеціальні страхові програми для бізнесу та інвесторів	Міжнародні фінансові організації, страхові компанії	Зменшення інвестиційних ризиків

Джерело: сформовано автором на основі RDNA4 Світового банку, OECD, FAO, UNDP, матеріалів Міністерства економіки України, програми «Доступні кредити 5–7–9%», матеріалів ЄБРР та аналітики KSE Institute [1–4; 9–12]

Рис. 1. Схеми відновлення бізнесу

Джерело: авторська розробка на основі узагальнення державних, міжнародних фінансових та правових механізмів підтримки бізнесу в умовах війни [1–4; 9–12]

тиційних механізмів. Важливу роль у процесі відновлення відіграють цифрові механізми фіксації збитків, які дозволяють документувати втрати підприємців і створювати інформаційну базу для подальшого відшкодування майнових збитків. На міжнародному рівні важливе значення мають правові інструменти захисту майнових прав та механізми компенсації шкоди, завданої агресією. Сукупна дія зазначених елементів спрямована на відновлення підприємницької діяльності малого бізнесу, фермерських господарств і самозайнятих осіб, що є важливою передумовою економічного відновлення та стабілізації національної економіки.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що військові дії спричинили суттєві втрати для підприємницького сектору України, особливо для малого бізнесу, фермерських господарств та само-

зайнятих осіб. Основними формами втрати підприємницької діяльності стали руйнування виробничої інфраструктури та майна, вимушена релокація підприємств, незаконне привласнення активів на тимчасово окупованих територіях, а також втрата ринків збуту та економічних зв'язків. Сукупність цих факторів призвела до зниження економічної активності, скорочення доходів підприємців та зростання ризиків припинення підприємницької діяльності.

Проведений аналіз показав, що відновлення бізнесу в умовах воєнної та післявоєнної економіки потребує застосування комплексної системи механізмів підтримки підприємництва. До ключових інструментів такого відновлення належать державні програми фінансової підтримки бізнесу, механізми релокації підприємств, міжнародні інвестиційні та кредитні про-

грами, цифрові системи фіксації збитків, а також правові інструменти компенсації майнових втрат.

Особливого значення у сучасних умовах набуває формування ефективної системи документування та обліку втрат бізнесу, що дозволяє створити доказову базу для подальшого відшкодування збитків. Використання цифрових платформ фіксації пошкодженого або знищеного майна сприяє підвищенню прозорості процесів компенсації та формує інформаційну основу для реалізації державних і міжнародних програм відновлення.

Важливим напрямом розвитку механізмів відновлення підприємництва є використання міжнародно-правових інструментів захисту майнових прав суб'єктів господарювання. У цьому контексті можливість звернення до міжнародних судових інстанцій та участі у міжнародних компенсаційних механізмах може стати важливим елементом системи відшкодування шкоди, завданої внаслідок військової агресії.

Перспективним напрямом державної економічної політики є також розвиток механізмів страхування воєнних ризиків та стимулювання інвестиційної активності у післявоєнний період. Запровадження спеціальних фінансових інструментів для підтримки підприємництва сприятиме відновленню виробничого потенціалу малого бізнесу та фермерських господарств.

Таким чином, формування ефективної системи відновлення бізнесу повинно ґрунтуватися на поєднанні державної економічної політики, міжнародної фінансової підтримки, цифрових механізмів фіксації втрат та міжнародно-правових інструментів захисту майнових прав. Реалізація такої комплексної моделі сприятиме відновленню підприємницької активності, підвищенню економічної стійкості та забезпеченню сталого розвитку економіки України у післявоєнний період.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що повномасштабна війна спричинила багатовимірні втрати для підприємницького сектору України, які виходять далеко за межі фізичного знищення майна. Для малого бізнесу, фермерських господарств і самозайнятих осіб найбільш критичними наслідками стали руйнування виробничої інфраструктури, втрата товарних запасів і техніки, вимушена релокація, розрив логістичних ланцюгів, скорочення попиту та втрата усталених ринків збуту. Це означає, що відновлення бізнесу не може зводитися лише до компенсації вартості пошкодженого майна, а повинно розглядатися як комплексний процес відновлення економічної спроможності суб'єкта господарювання.

Доведено, що ефективний механізм відновлення бізнесу має поєднувати кілька взаємопов'язаних блоків. Перший блок становлять державні інструменти підтримки, насамперед програми пільгового кредитування, грантові програми, механізми релокації під-

приємств, підтримка зайнятості та інструменти відновлення виробничої діяльності. Другий блок охоплює міжнародну фінансову допомогу, інвестиційні програми, гарантійні інструменти та донорські ресурси, що дають змогу не лише стабілізувати діяльність підприємств, а й модернізувати їх у процесі відновлення. Третій блок пов'язаний із цифровими механізмами фіксації збитків, які формують доказову базу для подальшого відшкодування втрат. Четвертий блок становлять міжнародно-правові механізми захисту майнових прав, які мають використовуватися як інструмент довгострокового відновлення справедливості та компенсації шкоди, завданої агресією.

Обґрунтовано, що одним із ключових напрямів державної політики має стати створення цілісної інституційної системи супроводу постраждалого бізнесу. Йдеться не лише про надання фінансової допомоги, а й про координацію процедур документування втрат, юридичного супроводу, страхування воєнних ризиків, консалтингової підтримки та інтеграції бізнесу в програми регіонального відновлення. В умовах воєнної та післявоєнної трансформації економіки саме така система дозволить мінімізувати ризики остаточного припинення підприємницької діяльності та створить передумови для відновлення економічної активності на місцевому й національному рівнях.

Важливим висновком є те, що відновлення бізнесу повинно бути не лише реактивним, а й стратегічним. Післявоєнна політика підтримки підприємництва має бути спрямована не просто на повернення до довоєнного стану, а на формування нової, більш стійкої моделі економічного розвитку. Це передбачає модернізацію виробництва, цифровізацію бізнес-процесів, розвиток інструментів страхування воєнних ризиків, стимулювання інвестицій та розширення доступу малого бізнесу до фінансових ресурсів. Особливу увагу доцільно приділити секторам, які мають критичне значення для зайнятості населення та продовольчої безпеки, зокрема фермерським господарствам, малим виробничим підприємствам і локальному сервісному бізнесу.

Отже, розвиток механізмів відновлення втраченого в результаті військових дій бізнесу має базуватися на комплексному поєднанні економічних, інституційних, цифрових і правових інструментів. Практичне значення запропонованого підходу полягає в тому, що він дає змогу розглядати підтримку бізнесу не як фрагментарну антикризову реакцію, а як системну складову національної політики економічного відновлення. Реалізація такого підходу сприятиме збереженню підприємницького потенціалу країни, відновленню ділової активності, підвищенню економічної стійкості регіонів та формуванню інституційних засад сталого розвитку України у післявоєнний період.

Бібліографічний список:

1. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, & United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. 2025. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 15.02.2025).
2. OECD. Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine. OECD Publishing. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/4b13b0bb-en> (дата звернення: 15.02.2025).
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations. The impact of the war on smallholder farmers in Ukraine. Rome : FAO, 2023. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення: 15.02.2025).
4. United Nations Development Programme. Assessment of the impact of the war on micro-, small-, and medium-sized enterprises in Ukraine. UNDP. 2024. URL: <https://www.undp.org> (дата звернення: 15.02.2025).
5. Якимова Л. Особливості релокації бізнесу у воєнний час: досвід українських підприємців. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics, 2024. № (5), с. 214–229. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-214-229>
6. Plekhanova O., Shevchuk O., et al. Running a Business During Wartime: Voice of Ukrainian Displaced Business. Problems and Perspectives in Management. 2024. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.23](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.23)
7. Sergiienko L., Zakharov D. War Damage Assessment Methods: Approaches to Restoration and Compensation. Journal of Environmental Management and Accounting. 2024. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-3\(109\)-91-96](https://doi.org/10.26642/jen-2024-3(109)-91-96)
8. Hryhorchuk M., et al. Protection of Property Rights during the Russian-Ukrainian War: Theoretical and Legal Analysis. Access to Justice in Eastern Europe. 2023. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.2-n000206>
9. European Bank for Reconstruction and Development. Supporting SMEs and Entrepreneurs in Ukraine. London : EBRD, 2024. URL: <https://www.ebrd.com> (дата звернення: 15.02.2025).
10. Kyiv School of Economics. Russia Will Pay: Damages Caused to Ukraine's Economy by the War. Kyiv : KSE Institute, 2024. URL: <https://kse.ua> (дата звернення: 15.02.2025).
11. Міністерство економіки України. Програма релокації підприємств під час воєнного стану. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2025).
12. Кабінет Міністрів України. Програма підтримки підприємництва «Доступні кредити 5–7–9%». URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2025).

References:

1. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, & United Nations. (2024). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4). Available at: <https://www.worldbank.org>
2. OECD. (2024). Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine. Paris: OECD Publishing. Available at: <https://www.oecd.org>
3. FAO. (2023). The impact of the war on smallholder farmers in Ukraine. Rome: FAO. Available at: <https://www.fao.org>
4. UNDP. (2024). Assessment of the impact of war on micro, small and medium enterprises in Ukraine. Kyiv: UNDP. Available at: <https://www.undp.org>
5. Yakymova, L. (2024). Osoblyvosti relokatsii biznesu u voiennyi chas: dosvid ukrainskykh pidpriyemtsiv [Features of business relocation in wartime: evidence from Ukrainian entrepreneurs]. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics, no. (5), pp. 214–229. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-214-229>
6. Plekhanova, O., Shevchuk, O., et al. (2024). Running a business during wartime: Voice of Ukrainian displaced business. Problems and Perspectives in Management. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.23](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.23)
7. Sergiienko, L., & Zakharov, D. (2024). War damage assessment methods: Approaches to restoration and compensation. Journal of Environmental Management and Accounting. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-3\(109\)-91-96](https://doi.org/10.26642/jen-2024-3(109)-91-96)
8. Hryhorchuk, M., et al. (2023). Protection of property rights during the Russian-Ukrainian war: Theoretical and legal analysis. Access to Justice in Eastern Europe. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.2-n000206>
9. European Bank for Reconstruction and Development. (2024). Supporting SMEs and entrepreneurs in Ukraine. Available at: <https://www.ebrd.com>
10. Kyiv School of Economics. (2024). Russia will pay: Damages caused to Ukraine's economy by the war. Available at: <https://kse.ua>
11. Ministry of Economy of Ukraine. (2025). Enterprise relocation program during martial law. Available at: <https://www.me.gov.ua>
12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). Affordable loans 5–7–9% program. Available at: <https://www.kmu.gov.ua>

Дата надходження статті: 26.03.2026

Дата прийняття статті: 16.04.2026

Дата публікації статті: 19.06.2026